

PERLAKI TAMÁS (1948-2021)

# „A nemzet filmtanítója”

MISPÁL ATTILA

**PERLAKI TAMÁS KÜLÖNLEGES ADOTTSÁGA VOLT, HOGY ÉLŐSZÓBAN TUDTA MEGSZERETETNI A „MAGAS” MŰVÉSZET MÉG OLY „ELVONT” DARABJAIT IS.**

Egy magyar filmesre emlékezem, aki filmet nem készített, nem számítható az elméleti területen gazdag életművet alkotó neves esztéták vagy filmtörténészek közé sem, pályája során kifejtett tevékenysége mégis ugyanolyan fontos, mint amazoké. Mindvégig az első vonalban küzdött: közvetítő volt a film és nézője között. Nemzedékeket avatott be a mozgókép mágiájába, ellenállhatatlan szenvedélyességével és meggyőző erejével értelmezni tudta a megmagyarázhatatlant, sok ember számára szerethetővé tette a „magas” művészet még oly „elvont” darabjait is. A szó legnemesebb értelmében vett nép-

művelő volt egy olyan médium teritóriumban, melynek sokáig azért is küzdenie kellett, hogy művészetnek tekintés. Röviddel azután, hogy a vírusvert időkben utolsó filmklubja is bezárni kényszerült, Perlaki Tamás, a magyar nemzet első számú filmtanítója, a legnagyobb megszerettető, 2021 novemberében jobb létre szenderült.

Elmondása szerint hét éves korától kezdve szüleivel minden szombaton megnéztek egy filmet, melyről aztán hosszan elbeszélgettek, ő pedig a következő hétfőn élménybeszámolót tartott a látottakról az osztálytársainak. 15 éves korától négy helyen nézett rendszeresen napi több filmet: az egykori

„Játszotta a titokban érkező kópiákat”  
(Perlaki Tamás)



Filmmúzeumban, a Magyar Filmtudományi Intézetben, a zártkörű Filmművész Klubban, valamint az Egyetemi Színpadon. Igazi autodidaktaként itta magába a tudást, végighallgatta a kor neves filmtudósainak elemzéseit – Nemeskürty István, Förgeteg Balázs és Szekfű András gyakorolták rá a legnagyobb hatást –, közben rengeteget jegyzetelt, megismerkedett és barátságot kötött Jancsó Miklóssal és a Budapesti Iskola alkotóival. Filmjeiket utóbb különböző egyetemeken filmklubjaiban vetítette és elemezte.

Miután leérettségizett, kapva-kaptak rajta a fővárosi filmklubok. 1965 ősztől húsz éven át teljes életmű sorozatokat szervezett, vetített és elemzett a legjobb középiskolák számára a Láng Művelődési Központban. 1970 és 1990 között heti két sorozatot vezetett az ELTE Jogi Karán – nem csak jogi egyetemisták számára. Működött egy általa vezetett filmklub az ELTE Budaörsi úti kollégiumában, majd a Semmelweis Orvostudományi Egyetem központi épületében, az úgy nevezett „kék teremben” is. Mindenütt a filmművészet legmagasabb nivójú alkotásait vetítette és elemezte. A rendszerváltást közvetlenül megelőző években több helyen szervezett videó klubokat (az új vetítési-filmforgalmazási technika elterjedésének időszaka volt ez), ahol Magyarországon nem forgalmazott különleges filmeket mutatott be, és adott hozzájuk értelmezési kulcsokat. Egy újságíró szerint a rendszerváltás előtti évtizedekben nem volt olyan budapesti értelmiségi, aki legalább egyszer nem fordult meg a Perlaki-féle filmklubokban.

1993 és 2017 között közel 1200 filmet vetített és elemzett a Bálint Házban.

Az itteni előadásokra rendszeresen hívtak vendég-előadókat. Példaként néhány név a sok kiváló és mértékadó személyiség közül: Popper Péter pszichológus, Jelenits István piarista tanár, irodalomtörténész, Heller Ágnes filozófus, Buda Béla pszichiáter, Ranschburg Jenő pszichológus, Bagdy Emőke pszichológus.

Azt is egykori filmklubosai közül mondta valaki, hogy „Tamás klubjaiban kezdődött a rendszerváltás”. Miután a Varsói Szerződés öt tagállama 1968-ban megszállta Csehszlovákiát, a Cseh Új Hullám filmjeinek nagy részét betiltották hazájukban. Tamás kimódolta, miként lehet a betiltott filmeket a

magyar filmszerető közönség részére mégis megmutatni: egy éven át játszotta a Prágából titokban érkező kópiákat a Cseh Kultúra Házában, majd értelmezte, méltatta is a látottakat. Később közelebbi kapcsolatba került Jeles András és Ember Judit filmrendezőkkal – az előbbi több filmjét, az utóbbi összes filmjét betiltották. Tamás a filmklubjaiban – a rendezők aktív jelenlétében – levetítette és elemezte e filmeket.

Amikor még egyáltalán nem volt előre látható a szocialista rendszer bukása, számos nem bemutatható filmet játszott Perlaki Tamás a zuglói Kassák Klubban is, amely így a demokratikus ellenzék bástyájává vált. Tamás életének egyik legemlékezetesebb epizódja volt, amikor Faludy György, az emigráns költő-műfordító hazatérte után legelőször az ő Kassák Filmklubjába látogatott el. A 150 férőhelyes terem zsúfolásig megtelt, sokan kívül rekedtek, akkora volt az érdeklődés. Először a róla szóló (betiltott) dokumentumfilmet vetítették le, majd egy Perlaki Tamás által moderált beszélgetés következett a költővel. Tamás később ugyanitt vetítette Ember Judit Nagy Imréről szóló (szintén betiltott) filmjeit, a rendező jelenlétében és kommentárjával. Ugyancsak jelentős esemény volt Hegedűs András egykori miniszterelnök életrajzi filmjének bemutatása, melyet szintén beszélgetés követett a film főszereplőjével, aki közgazdászként a Kádár-korszak egyik nagy bírálójává és ellenfelévé vált. Magyarországon egyedülálló módon Perlaki Tamás mutatta be Jeles András 12 óra hosszúságú (!) portréfilmjét a reneszánsz tudású író-gondolkodóról, Szentkuthy Miklósról, ugyancsak a Kassák Klubban.

Az Új Tükör Klubmoziban (ma Művész Mozi) 1980-ban Tamás egy egész éven át tartó sorozatot szerkesztett és vezetett Pier Paolo Pasolini életművéből – a teljesség igényével. A neves olasz rendező életének utolsó filmje – a *Salo, avagy Sodoma 120 napja* – Magyarországon akkor nem volt vetíthető, kópiája sem volt elérhető. Tamás ebbe nem nyugodott bele. A világon példa nélkül álló bemutatási módot talált ki a filmnek. 25 színes diakép vetítésével, az egyes képek közötti cselekmény szóbeli felvázolásával és annak elemzésével rekonstruálta az általa Párizsban látott művet. Az elő-



adás teljes hossza 120 perc volt. A közönséget váratlanul érte, hogy nem „igazi” filmet látnak, de hamar ráhangolódtak a különlegességre, és a végén dörgő tapssal jutalmazták. Neves filmrendezők, operatőrök, filmkritikusok is jelen voltak az eseményen, és utána lelkesen gratuláltak. Tamás komoly kockázatot vállalt e tétével, mert a sorozat a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat rendezvénye volt, és egy betiltott mű közönség előtti bemutatása abban az időben akár filmes pályafutásának végét is jelenthette volna.

1982-ben a Magyar Filmtudományi Intézet akkori igazgatója, Nemeskürty István megbízta, hogy az általa korábban publikált Fellini-könyv „Perlaki Tamás-féle változatát” megírja. Társszerzőként tanítványát, Muhi Klárát vonta be a munkába, mivel ő maga írásban kevésbé szerette és tudta kifejezni magát. 1986-ban Werner Herzogról, 1990-ben Wim Wendersről írt monográfiát szintén Muhi Klárával együttműködve. Pier Paolo Pasolini halálának 30. évfordulóján, 2005-ben, a Muszter örökmozgóképcsoportja őt kérte fel az életművet összegző tanulmány megírására, mivel korábban több Pasolini-életműsorozatot is vezetett értő módon különböző helyszíneken.

2006-ban a Cinetel Kiadó Bergman, Buñuel, Fellini, Orson Welles, Antonioni legjobb filmjeit kínálta DVD lemezen az egyetemistáknak és

**„Értelmezni tudta a megmagyarázhatatlant”**  
(Federico Fellini: 8 és 1/2)

a művészfilmek kedvelőinek. A szerkesztők Tamást kérték fel a 20-30 perces audiokommentárok elkészítésére.

2014-ben az ELTE Pszichológia Kar dékánja, dr. Oláh Attila meghívta őt, hogy előadásorozatot tartson a pszichológus hallgatók számára. A három éven át tartó kurzus keretében Tarkovszkij, Bergman, Buñuel, Kubrick, Godard, Oshima, Jancsó, Szabó István, Fábri, Antonioni, Fellini, Wenders, Pasolini, Wajda, Menzel, Forman, Woody Allen, Truffaut, Bresson, Orson Welles, Hitchcock, Agnès Warda, Kobayashi, Dreyer, Eisenstein, Chaplin, Buster Keaton, Fritz Lang, Murnau és Resnais filmeket tekintettek meg és elemezték együtt a hallgatókkal.

Számos Európa-hírű magyar rendező hatalmazta fel Tamást, hogy filmjeiket még a mozibemutatók előtt levetítse és beszélgetést vezessen róluk. Különösen jó – mondhatni baráti – viszonya alakult ki Szabó Istvánnal, Jancsó Miklóssal, Fábri Zoltánnal, Jeles Andrással, Ember Judittal, Gyarmathy Líviával, Kósa Ferencsel, Maár Gyulával, Bódy Gáborral, Huszárik Zoltánnal, Sopsits Árpáddal és e sorok írójával.

Illő, hogy azokról, akiktől tanultunk – ki látni, ki gondolkodni, ki vitatkozni, ki bátran kiállni, ki élni –, ne feledkezzünk meg. Perlaki Tamás immár az égi vászonra vetít, és ama „jobb létben” kutatja emberlétünk gyökereit. E világi életére és személyére szeretettel emlékezem. •